

Yanomae thë ã

Watoriki thëri pë kahiki ã oni
nomeru 5

Novembro/2000

Conselho Local thë ã oni

Conselho Local hapë naha napë pë kuma. Hwei *Conselho Local* wama thë ã taai yai tha? *Conselho Local* tute thë ã kutaeni yama thë ã hëti pario. Yanomae *representante* yama ki hëtëyuwi yama thë ã thama. Hapë naha thë ã kuoma. Kami Yanomae yama ki raãmu tëhë yama thë ã wëaiwi yama ki kupru tëhë yama ki noa wëayu. Yanomae yama ki raãmu tëhë yama ki noa weemu. Ai yama ki nomarayu tëhë yama thë ã pree wëai. Napë pëni yama ki hwirimãï mao tëhë yama ki noa pree weemu. Inaha hwei *Conselho Local* yama ki pihi kuuwi thë ã yai. Yanomae *microscópio* yama ki yai totihuu tëhë yama ki noa pree weemu paxio. *Microscopista* Yanomae thëni yama ki naha si iyë toai mao tëhë yama ki noa weemu. Inaha kutima thë ã noa thamahë.

Napë pë noa motao tëhë yama ki noa pree weemu. Yama ki hwirimãï mao tëhë kama napë pata eha yama ki noa pree weemu.

Ehi tëhë ai napë a yai kiãï totihuiwi yama a pree nakai xoo. Inaha yama ki kuaiwi thë yai kua mahia yaro. Inaha kure *Boa Vista* herea thai tëhë thë pë kuma yaro. Kami yani ya thë ã hirema yaro, ya thë ã thaprarema.

Kami proheso Yanomae yama ki noa pree wëaiwi thë ã. Inaha *Conselho Local* thë ã yai kua mahia yaro yama thë yai hëti xoa. Yama thë hëti mao tëhë winaha yama ki pihi yai kupë tha? Kuë yaro hwei tëhë yama thë ã yai hëtiwi thë yai kua mahia. Kuë yaro kami Yanomae yama ki pihi pata kuu. Yama ki pihi kuu mao tëhë thë yai totihiproimi.

Awei, ipa thë ã maprarioma.

Dário Vitório hiramatima e thë ã oni

Yama kini Surucucu thëri yama pë pairiprai pihio

Awei, kami yani *jornal* ya thaprarema. Hapë ënaha ya pihi kuu paxio. Kami proheso tute yani Surucucu thëri ya pë pairiprai pihio yaro ya hapa *treinamu*. Hapë ënaha proheso yama kini kutaa paxia. Hapë ënaha proheso hoterima pëni pree kutaa. Darioxë, Danielxë, Eudesxë, inaha kure. Watorikiha proheso pë kiãï kuë yaro kami proheso Surucucuha yama ki xiro kiãï pihio paxio. Kami proheso yama ki ka kii tute yama ki Zecaxë, Henaxë, Taneraxë inaha kure Homoxihami pë huu paxio. Proheso tute Pia u thëri kupë pree huu. Homoxihami kupë pree huu paxio. Ehi proheso pëhami kami yama ki pree kiãï pihio paxio. Inaha kure yama kini Surucucu thëri yama pë pairiprai pihio. Kami proheso tute Surucucuhami yama ki kiãï pihio. Surucucu thëri pë totihu tëhë proheso hoterima pë pree huu pihio.

Hapë ënaha kure pë huu pihio. Dario a huu, Daniel a huu, Eudes a huu, inaha kure pë ria huu nomuhuo Surucucuha yama ki kiãï tëhë toisi poripa yama kupë xiro thaa thaamaï. Toisi poripa kupëha yama ki kōtakōtamu. Ipa aruno pë totihu tëhë proheso hoterima pë xiro huu pihio nomuhuo. Aruno pë totihu tëhë kami ya pree yapaaï kōo. Kami ya, Tino a, Sebastião a, inaha kure yama ki kiãï kōo pihio. Kami proheso tute yama ki pree kiãï totihu tëhë Boa Vistahami yama ki pree huui thë kãe pree kua. Inaha Marcos a kuma. *Curso de Português* thë ãha yama ki pihi xariru pihio. Ehi tëhë Surucucuhami yama ki xiro kiãï aa kōrayu, inaha thë yai kua.

Anselmo, hiramatima tute, e thë ã oni

Ximinapëwi thë ã oni

Hapa yama ki romaowi yama ki ximinapërayu tëhë ya ximinapërayoma wa yama ki pihi kuu xoo a roo ha maproni thë pë ximinapëmai thë pë wamu mahio tëhë rope thë pë ximinapëmai. Pusi patarayu tëhë thë xi haripramai xoo ya ka ximinapë a tikorihë thë pë pihi thamai thë pë xuhurumomai mahi. Pusi patarayu tëhë a ya uprario tëhë thë pë pihi moyamë mapu xoo. A pata mahirayoma a nini kuta ki thë pë pihi thamai.

Awei, ipa thë ã maprarioma.

Mocinha e thë ã oni

Awei, hapē naha yama thē thai ihuru ukeatima thē ã oni

Ihuru pē ya ka puu pihio tēhē yama pē ha auprani yama pē ya ka puu pihio tēhē a keprario tēhē yama pē totihi taō parō yama pē ya ka puu pē maka si haniprahe tēhē pē tēhe. Pē yaru xoahe pē kepra pihio tēhē pē kãe nini kuo parō. Thē tēhē pē nini kuo tiwii waiha pē nini mahipru tēhē thē pē poremu wawerayū tēhē thē pē kepramahe, kea xoa pramarihe. A ha kepramahe a noamarihe tēhē yama pē ya ka ma xoa pē iyē ha yaruprari. Yama pē ya ka puu pihio tēhē ya yakar xa? Yama kō pihi kuu paxio yaro yama pē ya ka puu. Yama a ya ka hikiri tēhē yama pē noama mahi yama pē hoyapraimi. Thē maki ai pē kae raakae hwao pē kae raakae hwao nikeru thare. Pē wai waximi hwao tēhē pē tēaimihe. Awei, ipa thē ã oni ihuru thē ã oni.

Suanã e thē ã oni

Hoyamē, Watorikhami herea thē ã kua

Hwei herea thē ã ka kiiha komi Yanomae yama ki pira ka kutarenaha yama kō nakayu kua pihio. Komi yama kaha thouthuikiri yama kō hereamu pihio yaro. Napē pē kami Yanomae yama kō urihi pē ãha ka thayaihi thē yama thē urihi noa huā kōo pihio yaro. Yama kō urihi pē noa huamu mao tēhē yama kō urihi pē wariari yarohe, ãnaha yama kō pihi kuu yaro yama kō hereamu pihio. Kaho wama kō xē yama kō hereamu, thē herea, hwei tēhē koraha kō rarorayoma. Dia 6 de novembro tēhē kō sipo uxirayoma, hwei tēhē ãnaha kō kuē yaro dia 28 de novembro tēhē kō yai hwamorayū. Dia 30 de novembro tēhē yaro yama a nia xoa.

Awei, hapē ãnaha Yanomae wama kō nakawi wama kō kuta:

Hawari Hi Xapopē thēri pēxē;
 Catrimani thēri pēxē;
 Ajarani thēri pēxē;
 Ajuricaba thēri pēxē;
 Surucucu thēri pēxē;
 Parafuri thēri pēxē;
 Pakirapi thēri pēxē;
 Paapiu thēri pēxē;
 Paapiu Novo thēri pēxē;
 Paxoto uthēri pēxē;
 Parawa uthēri pēxē;
 Novo Demini thēri pēxē;
 Opi kō thēri pēxē;
 Ericó thēri pēxē;
 Xiriana thēri pēxē;
 Pia uthēri pēxē;
 Palimiu thēri pēxē;
 Toototopi thēri pēxē;
 Kokoi uthēri pēxē;
 Aracá thēri pēxē;
 Rapahi kō thēri pēxē;
 Alto Mucajaí thēri pēxē;
 Napē pēxē.

23 thēri pē huu hereamu Watorikhami.

Joseca Microscopista e thē ã oni

Dia 18 thē kuo tēhē Hawari Hi Xapopē thēri pē kopiwi thē ã oni

Awei, hweha Hawari Hi Xapopē thēri pē wayāmorani yama kō noa thā paromahe. Thē yama kō noa ha tharēnē kami yama kō hwama aa xoarayoma. Kami yama kō xoa hetehē. Yama kō xiro huu tamoimi naxi yama hipēha ihiponē yama kō xoahe. ãnaha kami yama kō xoayuu tēhē yama kō kua paxio. Awei, dia 27 thē kuo tēhē urihiha ai kora tha? Yama uku koama. Hawari Hi Xapopē thēri pēni kō hirakiwihi yama ukoama. ãnaha yama kō kuama.

Awei, dia 28 thē yai kuo tēhē yama kō praiamayoma. Thē yama kō ha praiamayorini komi hwama yama kō xē komi hwei thēri thē pēxē kora tha? Yama u koai xoaoma. Thē yama u ha koarini ai thē hena tēhē dia 29 thē kuo tēhē hwei thēri thē pēni ai uku haria kōriwihiha kutarenaha thūē thē pēxē ai hwama thūē thē pēxē kami wāro yama kō xē. ãnaha kure yama kō kora tha? Yama upē reahu koama. Yami a huu tēhē kora tha? Pē mapruu tamoimi kuē yaro komi yama kō ha xoahe kora tha? Yama upē kō. ãnaha yama kō kuaama.

Daniel hiramatima e thē ã oni

Awei, hapē naha kami Yanomae yama ki pihi kuu yaro kami Yanomae yama kō oimi yama kō pihi kurayoma yaro. Hwei tēhē kami Yanomae yama kō pihi xaariprarioma kuē yaro hwei tēhē yama pē omaimatayu kuē yaro kami Yanomae yama kō orayuma kuē yaro pata yama kō xi topraru hapao tēhē ihuru pē mao ma. Hwei tēhē Watorikhami kami yama kō orayoma kuē yaro ai yama kō mokoprayoma.

Awei, ipa thē ã maprarioma.

Fátima e thē ã oni